

FÜZZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszeri lapja

Türkiye Cumhuriyeti, bundan 70 yıl önce 29 Ekim 1923 tarihinde, Birinci Dünya Savaşı sonrası Atatürk'ün önderliğinde yürütölen Bağımsızlık Savaşı sonucunda kurulmuştur. Bağımsızlık Savaşı, Atatürk tarafından türk halkının iradesine dayalı olarak başlatılmış ve sürdürölmüştür. Nitekim, Atatürk halkın istekleri doğrultusunda mücadeleyi başlatmış ve 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. Halkın temsilcilerinden kurulu Meclis bütün savaş boyunca milli mücadeleyi yakından izlemiş, gerekli kararları almış ve zafere ulaşıldığı günlerde barış görüşmelerine taraf olmuştur. Nitekim, Lausanne'da Barış Konferansı toplandığında Türkiye, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hükümeti tarafından idare edilmekteydi. Böylece savaşın sona erişinde halkın temsilcilerinden kurulu bu Meclis iki yılı aşkın bir süre içinde Türkiye'nin kaderini elinde bulundurmakta, millet adına en önemli kararları almaktaydı. Bu bakımdan Cumhuriyet rejimine geçiş için gerekli zemin hazırды. İşte bu ortam içinde 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi aldığı tarihi kararla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu dünyaya ilân

ediyordu. Cumhuriyet'in ilânı ile saltanat sona eriyor ve milli bir devlet kurulmuş oluyordu.

70 yıl önce ilân edilen Cumhuriyet'in kuruluş öncesi ve sonrasında yer alan gelişmeler anlamlı ve önemlidir. İşgal kuvvetlerinin İstanbul'u terketmesi, Lausanne Antlaşması'nın imzalanması, Ankara'nın, genç Cumhuriyet'in başkenti ilân edilmesi, saltanatın kaldırılması, Sultan Vahdettin'in İstanbul'dan kaçışı hep bu dönemde cereyan eden önemli olaylardır. Bu olayların içinde dikkat çeken ve Cumhuriyet'e modern hüviyet kazandıran diğer bir olay ise, hilâfetin kaldırılması ve ülkede inanç özgürlüğü sağlayan laikliğin kabulüdür. Genç Cumhuriyet, Atatürk'ün liderliğinde böyle bir ortam içinde çağdaş bir ülke kurulması için atılımlara devam edecek, harf devrimini, kıyafet devrimini, kadınlara oy kullanma hakkı verilmesi, yeni Medeni Kanun'un, Borçlar Hukuku'nun ve Ceza Kanunu'nun kabulü kısa bir devre içinde gerçekleştirilecek, 2000'li yıllara hazırlanan bugünün modern Türkiye'sinin temelleri böylece atılmış olacaktır.

Bedrettin Tunabaş
T.C. Macaristan Büyökelçisi

Köszöntjük a Török Köztársaságot!

Magyar—Török Baráti Társaság

Az alábbiakban közöljük a budapesti török nagykövet 1. oldalon lévő írását, magyarul.

Hetven évvel ezelőtt, 1923. október 29-én alakult meg a Török Köztársaság annak a Függetlenségi Háborúnak az eredményeként, amelyet Atatürk vezetett az Első Világháború után.

A Függetlenségi Háborút Atatürk indította és folytatta a török nép akaratára támaszkodva. Atatürk valóban a nép kívánságára kezdte a harcot és 1920. április 23-án létrejött Törökország Nagy Nemzetgyűlése is. A Nemzetgyűlés, amely a nép képviselőiből alakult, a háború során követte a nemzeti küzdelmet, meghozta a szükséges határozatokat és a győzelem napjaiban béketárgyalásokat kezdeményezett. Tény, hogy amikor Lausanne-ban összeült a békekonferencia, Törökországot a Nagy Nemzetgyűlés kormányozta. Így a harc befejezésekor a nép képviselőiből álló Nemzetgyűlés több mint két évig a kezében tartotta Törökország sorsát, és a nemzet nevében meghozta a legfontosabb határozatokat. Ebből a szempontból kész volt az az alapzat, amely a köztársasági államformára történő áttéréshez szükséges volt. A Nagy Nemzetgyűlés ilyen körülmények közepette, 1923. október 29-én hozta meg határozatát, amellyel a nagyvilágnak bejelentette a Török Köztársaság megalakulását. A

Köztársaság kihirdetésével véget ért a szultánatus és nemzetállam alakult.

A hetven éve kihirdetett köztársaság közvetlen előzményei és a megalakulását követő események is fontosak és jelentősek. A megszálló erők elhagyták Isztambult, aláírták a Lausanne-i szerződést, Ankarát tették meg a fiatal köztársaság fővárosának, eltörölték a szultánatus és Vahidettin* szultán elmenekült Isztambulból. Ezek a legfontosabb eseményei a korszaknak. E történések közül figyelemre méltó a kalifátus eltörlése és az állam világi jellegének elfogadása, amely a lelkiismereti szabadság szavatolásával modern jelleget adott a Köztársaságnak.

A fiatal Köztársaság ilyen körülmények között Atatürk vezetésével később folytatta az utat a modern ország megteremtése felé. Hamarosan megszületett az ábécé és az öltözködési reform, választójogot kaptak a nők, elfogadták az új Polgári Törvénykönyvet, az Adósságok Törvényét, és a Büntető Törvénykönyvet. Így vetették meg a kétezres évekre készülődő modern Törökország alapjait.

Bedrettin Tunabaş

a Török Köztársaság nagykövete, Budapest

* VI. Mehmed

70 éve kiáltották ki

A Török Köztársaságot

Ezerkilencszázhuszonhárom október 29-e sorsdöntő nap a török történelemben. Az ankarai Nemzetgyűlés elfogadta az új alkotmányt. Az ország államformája köztársaság lett, amelynek első elnökévé Mustafa Kemal Atatürköt választották. Ettől a naptól számíthatjuk a Török Köztársaság megalakulását.

A Török Köztársaság az Oszmán Birodalom romjaiból emelkedett ki. A nagy múltú birodalom áldozatul esett az első világháború harcainak. Hiába hiúsították meg a törökök kemény harcok árán az antant csapatok partraszállását a Dardanelláknál, keleten nem tudták elejét venni a brit támadásoknak. A szövetségesektől, Németországtól és az Osztrák-Magyar Monarchiától nem várhattak további segítséget, mert azok hadereje is a végkimerülés határán volt. Az oszmán hadvezetés 1918. október 30-án a mondroszi kikötőben az antant hatalmakkal fegyverszünetet kötött.

A török politikai vezetők már tudták, hogy a győztes hatalmak az Oszmán Birodalmat éppúgy fel akarják darabolni, mint az Osztrák-Magyar Monarchiát. A megelőző években erre számos terv is született. Az antant hatalmak először Olaszországnak kötelezték el magukat Londonban, 1915. április 26-án. Az olaszoknak ígérték Antalya vidékét. A háború utáni közel-keleti rendezésről a britek és franciák 1916. május 16-án titkos szerződésben állapodtak meg. Az egyezség a két tárgyalóküldöttség vezetőjéről Sir Mark Sykes-ről és Georges Picot-ról a Sykes-Picot Egyezmény nevet kapta. Ennek értelmében az oszmán területekből Irakot a briteknek, Szíriát és Adana vidékét a franciáknak szánták. Az oroszok pedig Kelet-Anatóliában kaptak volna nagyobb területeket. A Sykes-Picot Egyezmény a későbbiekben jelentősen módosult, mivel számos területet több hatalomnak is odaígérték. Az antant politikusok már a háború alatt bejelentették, hogy Izmirt és környékét Görögországhoz kívánják csatolni. Az említett két megállapodást egészíti ki az 1917. november 2-án kelt Balfour Nyilatkozat, amely a volt oszmán területeken zsidó állam megteremtését jelentette be. Mindezek mellett a háború éveiben több elképzelés is született a kelet-anatóliai örmény és kurd államok létrehozására.

A vesztes központi hatalmak közül a legkevesebb reménnyel a törökök várhatták a béketárgyalásokat. Helyzetük még a magyarokénál is rosszabb volt. Az Oszmán Birodalom romjaiból megmaradó török állam csupán egy nagyobb „sziget” lett volna Anatóliában. Már nem arról volt szó, hogy elveszítik az arabok lakta provinciákat, hanem arról, hogy a törökök milliói idegen uralom alá kerülnek. A mondroszi fegyverszünet értelmében a török csapatok letették fegyvereiket, így lehetőség nyílt arra, hogy az antant hatalmak megvalósítsák átgondolatlan terveiket.

Az antant flotta 1918. november 7-én ellenőrzése alá vonta Izmirt, az olaszok pedig Dél-Anatóliában foglaltak el állaso-

kat. A szövetséges hajók ezt követően felvonultak az isztambuli partokhoz, s november 15-én a franciák az európai, a britek pedig az ázsiai oldalt szállták meg. Ezt azzal indokolták, hogy biztosítaniuk kell az oroszországi bolsevikok ellen harcoló intervenciós seregek utánpótlását.

Az Oszmán Birodalom utolsó uralkodója, VI. Mehmed Vahidettin (1918-1922) tehetetlenül nézte palotájából, miként kerül Isztambul idegen kézre. A szultán és környezete abban bízott, hogy a béketárgyalásokon még javíthatnak a válságos helyzeten. Tárgyalásokba kezdtek a szövetségesekkel, első sorban a britekkel, s bebörtönöztették mindazokat, akik az antant elleni harcra buzdítottak.

A török ellenállás már a mondroszi fegyverszünet után megkezdődött. Számos egység elásta fegyvereit, sokan már akkor a hegyekbe vonultak. Sor került a kelet-anatóliai haderő leszerelésére, mivel annak egységei állandó harcokban voltak az örményekkel. A török katonatisztek pedig, a még török kézen lévő isztambuli arzenál fegyvereit mentették ki az anatóliai ellenállókhöz.

A török hadsereg három tábornoka, Mustafa Kemal, Kazım Karabekir és Ali Fuat Cebesoy tiltakozott a szultánnál az oszmán hadsereg leszerelése ellen. A szultán félt érdemi lépéseket tenni, mégis mindhármukat kinevezte 1919 tavaszán a kelet-anatóliai egységek élére. Mindannyian kivonták magukat a fekete-tengeri brit ellenőrzés alól, s nyíltan meghírdették a honvédelmi harcot.

A török nemzeti érdekek védelmének szempontjából fontos volt, hogy az ellenállás szervezett kereteket öltjön. Különösen azután vált ez nyilvánvalóvá, hogy 1919. május 14-én — brit és francia segítséggel — görög csapatok szálltak partra Izmirben. Válságos volt a helyzet Kelet-Anatóliában is, ahol az örmények mellett a pontuszi görögség is harcot kezdett a törökökkel.

Az ellenállási mozgalom 1919. június 21-én, az amasyai jegyzőkönyv elfogadásával vált nemzeti függetlenségi háborúvá. Ennek aláírói, Mustafa Kemal, Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir és Rauf Orbay, a korábbi tengerészeti miniszter, kinyilvánították, hogy a haza egysége és függetlensége veszélyben van. Az isztambuli szultáni kormány nem ura a helyzetnek, ezért nemzeti bizottságokat kell felállítani, amely képviselőinek (minden tartományból három fő) sürgősen össze kell ülniük Sivasban. Ezzel megkezdődött egy olyan új hatalmi struktúra kiépítése, amely nemcsak a megszállókkal, hanem az isztambuli kormánnyal is szemben állt.

A sivasi kongresszus előtt azonban Kazım Karabekir, akit időközben a szultán utasított Mustafa Kemal letartóztatására,

(Folytatás a 4. oldalon.)

TÖRÖK FÜZETEK 1993/3. szám

ENİS BEHİÇ KORYÜREK

(1892 — 1949)

*Olyan török költőt mutatunk be, akinek a szíve mindig hazájáért lángolt;
Koryürek neve magyar nyelvre fordítva szikraszívűt jelent.*

Koryürek 1892-ben született Isztambulban. Édesapja hivatala miatt tanulmányait különböző városokban (a többi között Theszalonikiben és Szkopjében) folytatta, 1913-ban az isztambuli közgazdasági egyetemen szerzett diplomát. Egyetemi tanulmányainak befejezése után a Külügyminisztériumba került. Először a bukaresti, majd a budapesti török nagykövetségen dolgozott konzulként, később főkonzulként. A török függetlenségi háború (1919-1923) kitörésekor azonban — másokhoz hasonlóan — ő is hazatér és otthon folytatja tevékenységét különböző minisztériumokban.

A török irodalomban az ún. „aruz vezni” (az arab hatás alatt álló díván-irodalomban használt időmértékes verselés) stílusban írt verseivel alapozta meg költői hírnevét.

Első verse „Ruhum Şiirlerde Tecessüm Eder Benim” (Lelkem versekben szál meg) címmel 1910-ben jelent meg a Şehbal című folyóiratban. Ezt követte a balkáni háborúról írt verse a „Barbaros” (1911), majd a „Vatan Mersiyesi” (1913) című balladája (Elégia a hazáról). Ezekben a Şehbal című folyóiratban megjelent verseiben az egyik fő irodalmi irányzatnak, a Servet-i Fünun (Tudományok Tára) című irodalmi lap íróinak hatása érezhető.

A századfordulón, de különösen e század első két évtizedében a török kulturális életben, akárcsak a politikában, nagyon fontos szerepet játszott a nemzet (millet) és a haza (vatan) fogalma. Ezzel együtt a nemzeti nyelv is egyre nagyobb tért hódított. Megindult rangos írók, költők és politikusok irányításával a nyelvújító mozgalom, amelyet csak a háborúk tudtak egy időre megszakítani, és amely még napjainkban is tart s folytatja nyelvreformáló törekvéseit.

Ennek hatására Koryürek is, mint sok más költő, megváltoztatta irodalmi stílusát. Ő is a Ziya Gökalp (1876-1924) által indított és irányított először irodalmi, majd politikai mozgalom, az ún. Milli Edebiyat (nemzeti irodalom) híveihez csatlakozott. Ekkor hagyta abba egy időre az aruzt, és a török verselési stílus jellemző formáját, a „hece vezni” (szótagverselés) választja, és ebben a stílusban írja verseit, melyekben elsősorban a nemzeti szabadságról, függetlenségről beszél. Első ilyen verse a „Hodbin” (Önző) címmel jelent meg. Ebben a versében már nem használ sem perzsa, sem arab szavakat, csak törököt. A Milli Edebiyatnak nagyon nagy hatása volt az egész ország életére. Olyan költők, mint Yahya Kemal (1884-1958) vagy Ahmet Haşım (1885-1933) ugyan továbbra is kitartanak a régi klasszikus versforma mellett, de szókincsüket megváltoztatva elfogadták a nemzeti nyelvre törekvő nyelvújítók irányítását.

A függetlenségi háború ügye magától értetődően nem maradt visszhang nélkül az irodalomban sem. A költők zöme Kemal Atatürk oldalán állt, és a nemzeti felszabadító harc

lelkes híve lett. A hatalmas átalakulás színtere az egész ország, és Kemal Atatürk vezetése alatt a török nép néhány évtized leforgása alatt évszázados elmaradottságát számolta fel.

A kemáli Törökország új korszakot jelentett nemcsak a török történelemben, de az irodalomban is. Ebben az időszakban a Milli Edebiyat köréhez tartozó költők egy csoportja új irodalmi stílust teremtett meg és őket a török irodalomtörténet a „Beş Hececiler” jelzővel illeti. (A hece stílusban író ötök.) Ezen „ötök” csoportjában találjuk Enis Behiç Koryürek is, aki ebben az időszakában írta meg hazafias verseit, és ezek közül is elsősorban a „Gemiciler” (Tengerészek) című versével vált híressé. Ebben a költeményben így buzdította a török fiatalokat, katonákat, akik a függetlenségi háborúban harcoltak, győztek és dicsőséget szereztek a hazának:

„... İme mi:

A végenincs

Kékségek utasa!

Testvére vagy lelkünknek

Te zöld vész, melyen ragyog a nap sugara.

A zászlónk zöld, s a vész mintha izzana.

Mi vagyunk e zászlót őrző török ifjak hada.

A félholdnak nevet szerző vakmerő hajósok raja...”

(A versrészletet Puskás László fordította)

Természetesen Koryüreknek is, mint annyi más költőnek, vannak lírai versei, melyekben fájdalomát, bánatát, érzelmeit fejezi ki.

Mint Kemal Atatürk bizalmas embere, államtitkár és miniszter is volt. Politikai szereplése révén több alkalommal dolgozott külföldi követségeken. Különösen a budapesti évek foglalnak el fontos helyet az életében, amikor is legszebb verseit írta, mert itt találta meg az ihletet adó múzsát egy francia tanár személyében. Magyarországon élt fiuk, Koryürek Péter franciából készült fordításában adták ki itthon Yaşar Kemal „Sovány Mehmet” (Ince Memet) című híres regényét.

Koryürek a romantikus költő a „Hatıra” (Emlék) című versében évek múltán is vágyakozva emlékszik szerelmére, akit valamikor, távol otthonától idegen földön mindenkinél jobban szeretett.

Koryürek tudott magyarul, és jól ismerte, nagyra becsülte a magyar irodalmat, a magyar írókat. Lefordította törökre Petőfi „Szabadság, szerelem”, „A tél halála”, valamint „Feleségem és kardom” című verseit, továbbá Dalmadi Győző (1836-1916) versei közül — 1921-ben, hazatérése után — azt, amelyik az orosz-török háború idején, az 1877-es Sipka-szo-

1949-ben közzétett sorok között volt említés a vers címről „Dunánál”.

Magyar vonatkozású versei közül elsősorban a „Dunánál” (Tuna Kiyasında) címűt említjük, amely Vikár Béla fordításában a „Turán” című folyóiratban (XXVI. évf. 1. szám, 29.o.) jelent meg 1943-ban. 1932-ben írt a „Macar Duns” (Magyar Duná) című verset. Ebben az ősrégi Tülanca uráni szövegrészlete feletti fájdalmát fejezi ki.

További magyar tárgyú verse a „Macar Kizları” (Magyar lányok), illetve a „Turán Kizları” (Turáni lányok).

Koryürek sokat tett a magyar-török kulturális kapcsolatok fejlesztése érdekében is. Így többek között neki köszönhető, hogy a Gül Baba-türbe török szentély és múzeum lett.

Magánéletében nem lehetett boldog, és ez később munkájára is kihatott. Lelekiállapota, ezzel együtt egészségi állapota is egyre romlott. Az érzékeny lelkű költő elveszti életkedvét. Újra visszatér a régi „aruz vezni” stílushoz, és ebben írja utolsó verseit, melyek többnyire már misztikus tartalmúak. Betegen, összeomlott lelekiállapotban élte le utolsó éveit, s 1949-ben halt meg Ankarában.

Műveit három verseskötete jelent meg: 1927-ben adta ki az első, Mihis (Örök) címmel. Ezt a verseskötetet tulajdonképpen egyetlen fiának ajánlotta, akitől az akkori politikai és társadalmi viszonyok miatt távol kellett maradnia. Ez a egyetlen kötete, amelyben érzelmeiről, szerelméről, az élet szépségeiről ír, és ugyanebben a kötetben találjuk meg magyarországi, illetve budapesti élel alatti verseit is.

Az 1949-ben megjelent „Varidat-i Süleyman” (Szülejmán gondolatai) című verseskötetében nemzeti versei és misztiku versei szerepelnek. Ez a kötet „Çedikçi Süleyman Çelebider İlhamlar” alcímet is viseli (Illetek Ç. Süleyman Çelebitől). Süleyman Çelebi a középkorban sejh (rendfőnök) volt a Mevlâna kolostorban, és Koryürek úgy gondolta, hogy belőle az ő szelleme beszél.

Az 1951-ben kiadott postumus verseskötete Güneşin Ölümü (A Nap halála) címmel jelent meg, és összes költeményét tartalmazza.

— Naciye Güngörmüş

A Dunánál

Túl hazámon, messze édes anyámtól,
idegen hazában, síjtva magánytól,
idegen szépség közt, szívet betöltő
hűséget keresek — idegen költő.

Mikor a Dunára borul az este,
drága honom képét látom lefestve
Bosporusz-vízió két a folyambul:
valamerre nézek, mindenütt Sztambul.

Óh Isztambul, melynek napja önté el
álmodó szememet az első fényvel!
Itt szememnek egy s más még oly idegen,
s el-elandalodik az új színeken.

Ott, ott minden szűn, mit Kelet napja ér,
csupa harmónia, bábjós, kacér;
ez az alkony lelkem hazavezeti, —
más ott az est, ezerszínű, keleti.

Sztambul, Törökország, törökök hona,
neved ajkaimról el nem szűn soha!
Óh név, melyről annyi történet beszél!
Te is, Buda, vélünk megismerkedtél...

Buda népe ismer minket már nagyon, —
kéz a kézben állunk majd egy szép napon:
magyarok, előre! török: ileri!
s Ural-Altaj útját majd babér lepi.

Török, türkmén, kirgiz, tatár, finn-ugor,
mindenkiben közös vérnek árja forr!
Magyar, bárki mást mond, hitelt sohse adj,
te is a mi fajtánk, Turán fia vagy!

Óh nézd milyen ékes ma este az ég!
Valamennyi csillag egy-egy szikra, kék,
s mint az ég rózsája, fején arany tüll,
szép turáni lányként a hold földérül.

S nézd el a Dunán e fényt, milyen setét,
ezt a gyémántutat, rengőt, feketét,
fölötte az aranyvezős tutajt:
az én történetem hallok íme rajt.

Ismerős vagy nékem, ragyogó Duna,
Szemben ősz Budának pislog házsora.
Budapest határán szemem széttekint
s látja: úr a magyar e hazán megint!

Büszkeségtől dagad itt a férfi-mell,
amint mondja: „magyar”. Egy szó több se kell.
Ha saját hazádon sírni volt okod,
ezt a büszkeséget érteni fogod.

Hallottam e szókat, s véremben legott
égő szeretetnek lángja lobogott,
s akkor Istenemhez hangom hallatám;
„Hát az én országom, hát az én hazám?”

Akit évek óta balsors éget el,
aki évek óta jögra éhez
s a helyett zsarnokság gyítráje szorít
s ellenséges becsvágy fondorlatait

látod tornyosulni árva fejedén,
óh én édes honom, óh én nemzetem!
Mi vagyok én? Költő, rímelő fiad,
aki a szerelemmel szívébe fogad.

Száll a dal, szerelmem fölemeli, száll, —
óh bár te is vele föllebb szállanál!
De ne sugallj több dalt, ne adj ihletet,
hogyha dalom hozzád méltó nem lehet!

(Budapest, 1916. április 25.)

Vikár Béla fordítása

TÖRÖK FÜZETEK 1993/3. szám